

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри психології і педагогіки
Національного університету фізичного виховання і спорту України,
кандидата педагогічних наук
Петровської Тетяни Валентинівни
на дисертаційну роботу Чижевської Надії Василівни
«Формування здібностей дітей 4-6 років до занять інтелектуальними видами
спорту (на матеріалі шашок)»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01
Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність обраної теми. Дисертаційне дослідження Надії Василівни Чижевської присвячено розробці програми навчання гри в шашки дітей дошкільного віку на основі гурткової роботи, яка сприяє розвитку когнітивних якостей дітей 4-6 років. Актуальність дослідження обумовлюється підвищеною потребою суспільства в розробці та організації програм розвивального напрямку для дітей дошкільного віку в умовах, коли в період епідемії COVID-19 та військового стану в Україні певна кількість дітей перебувала та продовжує перебувати на дистанційному та сімейному навчанні та обмежені у спілкуванні із однолітками. Між тим соціальною ситуацією розвитку дітей цієї вікової групи є засвоєння соціальних норм та правил суспільства в умовах здійснення рольових ігор та соціальних контактів із однолітками. Найголовніші особистісні новоутворення дітей дошкільного віку, такі як емоційна децентрація, інтелектуальний, вольовий та комунікативний компоненти готовності до навчання в школі, формуються в процесі ігрової діяльності. Навчання гри в шашки дітей 4-6 років може розглядатись як ігрова діяльність, яка сприятиме когнітивному, розумовому та емоційному розвитку дітей дошкільного віку.

Більшість розроблених методик фізичного виховання та навчання видам спорту розроблені для дітей починаючи із шести років, тому розробка та обґрунтування програми навчання гри в шашки для дітей 4-6 років є актуальною, своєчасною та представляє теоретичний інтерес та практичну значущість.

Дисертаційна робота має чітку та послідовну побудову, у відповідності до поставленої в ній мети та послідовних завдань, спрямованих на її досягнення.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2016-2020 рр. 1.13 «Технологія проектування інформаційного середовища закладу вищої освіти з фізичної культури і спорту» (№ державної

реєстрації: 0119U000308) та теми Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021-2025 рр. 1.7 «Теоретико-методологічні засади розвитку кіберспорту та інтелектуальних видів спорту» (№ державної реєстрації 0121U108211).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації.

Основні наукові положення, методичні підходи, висновки і рекомендації дисертації Чижевської Н.В. достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі фундаментальних праць відомих вітчизняних і зарубіжних вчених. Методологічним підґрунтям раннього залучення до навчання гри в шашки з метою інтелектуального розвитку дітей 4-6 років автор розглядає теорію Л.С. Виготського про навчання що розвиває, який ввів у науковий обіг поняття про зони розвитку здібностей дітей – актуальну та найближчу. Залучення батьків в процес навчання в авторській програмі навчання гри в шашки дітей 4-6 років також відповідає концепції соціальної співпраці Л.С. Виготського.

Автором логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Разом із висновками і практичними рекомендаціями всі компоненти дослідження складають логічно побудовану і композиційно завершену структуру наукової роботи. Комплексне застосування методів (аналіз та узагальнення даних літературних джерел, нормативних документів та мережі Інтернет, метод анкетування та експертних оцінок, педагогічне спостереження та педагогічний експеримент, методи математичної обробки даних) є адекватним і відповідним проблематиці дослідження.

Дисертаційна робота складається із анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 243 сторінки (176 сторінок основного тексту). Робота містить 26 рисунків та 16 таблиць. Список використаних джерел складається з 254 найменування, з яких 163 іноземні.

У вступі автором обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано структурні компоненти дослідження (предмет, об'єкт, мету, завдання дослідження, наукову новизну, використані методи, дана характеристика та практична значущість дослідження), охарактеризовано особистий внесок здобувача, відображено апробацію матеріалів дисертації на Міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Перший розділ присвячено аналізу сучасних проблем підготовки та розвитку здібностей дітей до занять інтелектуальними видами спорту. Автором проаналізовано вікові особливості дітей 4–6 років та можливість їх урахування при заняттях інтелектуальними видами спорту. Здійснений аналіз нормативно-правових документів для інтелектуальних видів спорту (шахи, шашки, го) дозволив автору встановити, що мінімальний вік зарахування учнів становить 6 років, але може бути зменшений в окремих випадках на 1–2 роки. Автором підкреслено сучасну тенденцію омолодження початку занять спортом, підтверджено вплив занять інтелектуальними видами спорту на ефективний розвиток дитини і таким чином теоретично обґрунтовано доцільність початок навчання гри в шашки для дітей з 4-6 років.

Другий розділ дисертації присвячено докладному викладенню методів та процедури проведеного емпіричного дослідження. Дисертанткою представлені використані в ході проведення досліджень методи, обґрунтована доцільність їх використання, описана організація досліджень та надана характеристика контингенту випробуваних. Педагогічне тестування когнітивних якостей здійснювалося за допомогою стандартних психологічних тестів, розрахованих на використання для дітей віком 4–6 років

У третьому розділі роботи автором обґрунтовується доцільність занять інтелектуальними видами спорту дітей 4-6 років. Експертне опитування фахівців (14 експертів – фахівці з шашок: тренери та спортсмени високої кваліфікації, гросмейстери) дозволило автору проаналізувати судження експертів про вік початку занять інтелектуальними видами спорту. 57 % експертів визначили вік початку занять шашками 4 роки, 47 % – 5 років. Таким чином, на основі теоретичного аналізу та експертного опитування автором обґрунтовано доцільність початку навчання гри в шашки для дітей з 4,5 років. При визначенні віку думка тренерів ґрунтувалася на: практичному досвіді тренерської роботи, світовій тенденції до зменшення віку молодшої вікової категорії учасників чемпіонатів світу та Європи з шашок.

У четвертому розділі роботи обґрунтовано підхід до навчання гри в шашки дітей 4–6 років в дошкільних закладах освіти для покращення когнітивних здібностей дітей та розроблено алгоритм, що містить 15 складових; розроблено програму навчання гри в шашки дітей 4–6 років, що містить 4 етапи і спрямована на розвиток загальних та спеціальних здібностей, серед яких інтелектуальні, комунікаційні і творчі, когнітивні якості і змістовно виглядає досить обґрунтованою. Автором розроблено зміст занять у відповідності до етапів, по 2 заняття на тиждень по 30-45 хвилин з частковим повторенням тем, на третьому та четвертому етапі по 2 заняття на тиждень з тривалістю заняття 45 хвилин – 1 година.

П'ятий розділ присвячується узагальненню експериментальних даних та теоретичного аналізу, сформовані основні результати дисертаційного дослідження, розкрита практична і теоретична значущість проведеної роботи. В процесі дисертаційного дослідження були отримані три групи даних: результати, які підтверджують існуючі дані, доповнюють та є абсолютно новими.

Достовірність результатів досліджень та їх новизна.

До *найбільш вагомих результатів* роботи, які мають необхідні ознаки *наукової новизни та обґрунтованості*, на наш погляд, слід віднести: алгоритм навчання гри в шашки, що містить 15 складових та програму навчання гри в шашки дітей 4–6 років, що містить 4 етапи і спрямована на розвиток загальних та спеціальних здібностей.

До результатів, які отримані автором вперше відносяться:

обґрунтовано підхід до навчання гри в шашки дітей 4–6 років в дошкільних закладах освіти для покращення когнітивних здібностей дітей та розроблено алгоритм, що містить 15 складових;

розроблено програму навчання гри в шашки дітей 4–6 років, що містить 4 етапи і спрямована на розвиток загальних та спеціальних здібностей, серед яких інтелектуальні, комунікаційні і творчі, когнітивні характеристики (логічне мислення, увага та уява), вміння планувати свої дії та їх наслідки, діяти в межах правил;

доведено сприятливий вік дітей 4–6 років для початку занять інтелектуальними видами спорту, зокрема шашками, в якому активно розвиваються сприйняття, пам'ять, увага, логічне мислення, вміння приймати рішення, які є значущими для шашкіста;

обґрунтовано педагогічні умови навчання гри в шашки дітей 4-6 років в закладах дошкільної освіти при проведенні гурткової роботи;

визначено значущі якості та здібності шашкіста-початківця для формування спортивної майстерності та високого рівня гри у дорослому віці, серед яких мотивація грати, наполегливість в досягненні мети, здатність запам'ятовувати правила, позицію на дошці або гру, здібності до навчання гри в шашки, здібності до тривалої концентрації уваги;

визначено значущість складових розвитку дитини 4–6 років для подальших занять інтелектуальними видами спорту: когнітивної, соціально-емоційної, мовленнєвої та фізичного розвитку.

Повнота викладу результатів досліджень в опублікованих працях і їх відповідність вимогам Міністерства освіти і науки України.

Результати дисертаційного дослідження мають достатню апробацію на трьох міжнародних конференціях, міжнародному конгресі та всеукраїнських конференціях. Наукові результати дисертації висвітлені в 15 наукових публікаціях. *Рівень наукових публікацій* здобувача також можна оцінити як достатньо *високий*, оскільки серед них 3 статті у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у періодичному науковому виданні Чорногорії, проіндексованому в базі даних Scopus (Q3).

Отже, слід відзначити високий науковий рівень дисертаційної роботи.
Поставлені в роботі наукові завдання є повністю виконаними.

Разом з тим, до дисертаційної роботи можна висловити певні зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. На нашу думку, не коректно застосован метод експертної оцінки. Батькам поставлені не коректні питання стосовно психічного розвитку дітей, в яких вони не є експертами.

2. Автор стверджує у висновках до розділу 3: «Опитування іншої категорії респондентів (батьків, n=38), підтверджує вплив занять шашками, навчання гри дитини в дошкільному віці на покращення концентрації уваги, вміння будувати логічні зв'язки, посидючість, просторове мислення, математичні здібності, рівень уяви, комунікабельність; розвиток мислення, лідерських якостей, дрібної моторики, соціалізацію, вміння вирішувати конфліктні ситуації». Однак в роботі не представлена анкета, яка б дала змогу оцінити достовірність таких висновків.

3. На нашу думку автору не вдалось довести вплив саме розробленої програми на розвиток когнітивних здібностей у дітей 4-6 років через наступне:

при поділі дітей на контрольну групу та основну групу автором не вказується, що на початку педагогічного експерименту групи були однорідними по ступеню прояву когнітивних якостей;

автор трактує зміни, які відбулись в ступені прояву когнітивних якостей дітей протягом педагогічного експерименту, впливом програми навчання гри в шашки, але не досліджує педагогічні умови та інші види занять, які могли б за цей період вплинути на розвиток когнітивних здібностей дітей.

4. У розділі 3.1 «Характеристика розвитку здібностей дітей дошкільного віку» автор по суті представляє теоретичний аналіз, який ілюструє рисунками 3.1-3.6, але не підкріплює посиланнями на джерела літератури і тому наведений матеріал в розділі видається необґрунтованим.

Висновок:

Аналіз дисертаційної роботи «Формування здібностей дітей 4-6 років до занять інтелектуальними видами спорту (на матеріалі шашок)» дає підстави для висновку про те, що ця робота є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для психології та педагогіки спорту вищих досягнень, вирішуючи актуальне науково-практичне завдання. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка Чижевська Надія Василівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» галузі знань «01 Освіта / Педагогіка».

Рецензент:

Кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри психології і педагогіки
Національного університету
фізичного виховання і
спорту України

Тетяна ПЕТРОВСЬКА

Підпис Петровської Т. засвідчую:

Вчений секретар
Національного університету
фізичного виховання і
спорту України

Галина МАШЕРЕНКОВА